
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XXII (2025), Nr 4
s. 9-21
doi: 10.36121/mmroz.22.2025.4.009

Maciej Mróz
ORCID: 0000-0002-4546-4031
(Uniwersytet Wrocławski)

Polsko-litewskie partnerstwo strategiczne na przełomie XX i XXI wieku. Geneza, realizacja w dobie akcesji do NATO i UE i perspektywy na przyszłość

Streszczenie: Problematyka strategicznego partnerstwa polsko-litewskiego, funkcjonującego na przełomie XX/XXI wieku, pozostaje nadal w kręgu zainteresowania badaczy, podejmujących zarówno tematykę relacji bilateralnych pomiędzy oboma państwami, jak i kwestię kondycji mniejszości narodowych polskiej na Litwie i litewskiej w Polsce. Analiza kolejnych dekad relacji polsko-litewskich pozwala na sformułowaniu tezy, iż strategiczne partnerstwo Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej w okresie objętym badaniem, posiadało charakter prawie wyłącznie deklaracyjny, pozorny i wypływało ze strony władz litewskich z przesłanek instrumentalnych, taktycznych. Współpraca obu państw przyniosła pewne wzajemne korzyści polityczne i gospodarcze, ale nie przełożyła się na poprawę kondycji mniejszości polskiej na Litwie. Strategiczne partnerstwo Warszawy z Wilnem dało obu państwom pewne doraźne korzyści polityczne i gospodarcze. Pomimo stworzenia na drodze traktatowej organów i mechanizmów pozwalających *de iure* wcielać w życie prawa mniejszości, praktyka administracyjna uniemożliwiła ich realizację. Taktyka przyjęta w tej kwestii przez stronę litewską okazała się nad wyraz konsekwentna i skuteczna. Władze litewskie przez kolejne dekady uchylały się od spełnienia postulatów polskiej mniejszości narodowej, pomimo deklarowanego przez Litwę *pro foro externo* partnerstwa strategicznego z Rzeczpospolitą Polską.

Słowa kluczowe: partnerstwo strategiczne, Polska, Litwa, mniejszości narodowe, Unia Europejska, NATO.

The Polish-Lithuanian Strategic Partnership at the Turn of the 20th and 21st Centuries: Genesis, Implementation in the Era of Accession to NATO and the EU, and Future Perspectives

Annotation: The Polish-Lithuanian strategic partnership at the turn of the 21st century remains a significant subject for researchers studying both bilateral relations and the status of national minorities in each state. An analysis of these relations supports the thesis that the partnership

was largely declarative and superficial, driven – particularly on the Lithuanian side – by instrumental and tactical motives. While cooperation yielded mutual political and economic benefits, it failed to translate into improved conditions for the Polish minority in Lithuania. Despite the treaty-based establishment of bodies and mechanisms for the de jure implementation of minority rights, administrative practices have effectively blocked their realization. Lithuania's approach has been remarkably consistent: authorities have successfully avoided meeting the demands of the Polish minority – such as the spelling of non-Lithuanian surnames – despite the externally declared partnership with Poland.

Keywords: strategic partnership, Poland, Lithuania, national minorities, European Union, NATO.

Partnerstwo strategiczne. Kwestie metodologiczne

Partnerstwo strategiczne w nauce o stosunkach międzynarodowych bywa zazwyczaj rozumiane jako współdziałanie podmiotów na arenie międzynarodowej, zmierzające do zwielokrotnienia siły ich oddziaływania na środowisko zewnętrzne. Może ono posiadać wymiar trwały, doraźny lub *stricte* techniczny, na ogół ma ono jednak charakter deklaracyjny, rzadko przybierający formę ścisłej koordynacji polityki zagranicznej państw w relacjach z krajami trzecimi czy też na forum organizacji międzynarodowych. Partnerstwo strategiczne ma za zadanie maksymalizację zysków, wynikających ze zwielokrotnienia potencjału państw, wyrażającego się ich obszarem, liczbą ludności, siłą militarną czy też aktywami naukowo-technicznymi. Zawierane *ad hoc* sojusze i porozumienia wpływają często korzystnie na pozycjonowanie się państw partnerskich, niekiedy także bywają wyrazem mocarstwowych dążeń i arogancji, a zatem oznaczają słabość i wewnętrzne kompleksy państw. Przejawiają się one pozostawaniem na marginesie w systemie międzynarodowym z uwagi na brak doświadczenia, nieznajomość, a nawet arogancję wobec norm i instytucji, które umożliwiają im istnienie i funkcjonowanie¹.

W literaturze specjalistycznej można odnaleźć różne sposoby definiowania terminu partnerstwo strategiczne, najczęściej jednak proponowane definicje są w swojej warstwie metodologicznej nieostre i nazbyt opisowe. Z kolei sposób posługiwania się przez autorów terminem partnerstwo strategiczne wskazuje, iż traktowane bywa ono, jako pojęcie już występujące, a zatem zastane o utrwalonym znaczeniu, do którego można się odwoływać przy analizie innych procesów zachodzących w stosunkach międzynarodowych². Niewątpliwie treścią partnerstwa strategicznego jest współpraca państw, zarówno w wymiarze bilateralnym, jak i na płaszczyźnie multilateralnej w ramach organizacji międzynarodowych o charakterze politycznym, militarnym czy ekonomicznym. W klasycznym modelu partnerstwa strategicznego winna występować równość podmiotów w jego formalnym i materialnym aspekcie. Zapewne rację miał przed laty Ryszard Stemplowski, gdy pisał o perspektywach polsko-litewskiego partnerstwa strategicznego, iż „strategiczne partnerstwo to taki stosunek pomiędzy państwami, który przekracza typowy dla tych państw poziom współpracy między-

¹ *Polityka zagraniczna. Aktorzy, potencjały, strategie*, red. T. Łoś-Nowak, Warszawa 2011, s. 17.

² K. Balon, *Co to jest partnerstwo strategiczne?*, „Biuletyn PISM” 2001, nr 34, s. 412.

narodowej z innymi państwami, nie jest jednak ani prawną pochodną członkostwa w NATO lub Unii Europejskiej, ani upodmiotowionym prawnie związkiem państw; łączy partnerów równouprawnionych, jest określany specjalnym mianem (partnerstwo strategiczne, stosunki specjalne itp.). I wyposażony w instytucję zdolną do wywierania wpływu na to partnerstwo³. Pozostając na gruncie definicji zaproponowanej powyżej, rodzi się pytanie czy może istnieć partnerstwo strategiczne w relacjach państwo – organizacja międzynarodowa oraz w stosunkach pomiędzy samymi organizacjami międzynarodowymi?

W przypadku Polski i Republiki Litewskiej odwoływanie się do Unii Europejskiej i NATO należy rozumieć jako przykłady zależności polegającej na tym, iż partnerstwo strategiczne nie było implikacją członkostwa lub uczestnictwa w działalności niepaństwowych aktorów stosunków międzynarodowych. Naturalnie w znaczeniu formalnym, partnerstwo strategiczne to taki układ pomiędzy państwami na arenie międzynarodowej, który bywa w taki właśnie sposób definiowany przez prominentnych przedstawicieli tych podmiotów⁴. A zatem chodzi o wszelkiego rodzaju noty, oświadczenia woli państw składane podczas spotkań na wysokim szczeblu, ale także w deklaracjach podczas oficjalnych spotkań, zawartych w podpisywanych dokumentach, czy też oświadczeniach dla mediów: radia, telewizji itp. Być może warto także dołączyć do wymiaru materialnego partnerstwa strategicznego również opinie formułowane przez analityków oraz publicystów zajmujących się problematyką międzynarodową, przy zastrzeżeniu, iż ocena jednej ze stron może nie być zbieżna z oceną, wynikającą z oświadczeń drugiej strony.

Można zatem przyjąć, że partnerstwo strategiczne w formacie materialnym to taki układ relacji pomiędzy poszczególnymi aktorami, który bez względu na używanie na jego oznaczenie terminu spełnia określone przesłanki, a zatem cechy konstytutywne partnerstwa strategicznego. Nie chodzi więc o deklaracyjny wymiar współpracy, a o zajmowanie na forum międzynarodowym – np. w stosunku do państw trzecich – wspólnego, rzeczowego stanowiska, wynikającego z faktycznego stanu stosunków pomiędzy partnerami strategicznymi, chociażby w kwestii inicjowania i zawierania koalicji na forum organizacji międzynarodowych np. Unii Europejskiej. W tym sensie warstwa frazeologiczna, polegająca na posługiwaniu się przez strony partnerskie terminami – stosunki ponadstandardowe, specjalne lub bliskie, posiada *de facto* znaczenie drugoplanowe, wtórne.

Partnerstwo strategiczne może być jednym z istotnych narzędzi realizacji polityki zagranicznej państw. Rozgrywa się ona w realiach geopolitycznych i geostrategicznym, stworzonych przez uwarunkowania zewnętrzne, zawsze jest rezultatem wewnętrznego układu sił, aczkolwiek czynniki *ad intra* pozostają zazwyczaj na drugim planie w stosunku do domeny *ad extra*. W ramach polityki zagranicznej Polski partnerstwo strategiczne bywało często ogłaszane z państwami, których obiektem

³ R. Stemplowski, *Następny krok w strategicznym partnerstwie litewsko-polskim?*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, nr 2, s. 141.

⁴ K. Bałon, *Co to jest partnerstwo...*, s. 413.

zainteresowania pozostaje tzw. polityka wschodnia⁵. Abstrahując od trafności metodologicznej kategorii polityka wschodnia Polski czy też partnerstwo strategiczne są one jednym z wiodących tematów oraz naukowych refleksji wchodzących w zakres zarówno politologii, jak i stosunków międzynarodowych⁶.

Niewątpliwie polityka wschodnia Polski, w tym strategiczne partnerstwo obu krajów winno być analizowane przy użyciu metod badawczych właściwych dla politologii oraz stosunków międzynarodowych, częściowo także historii myśli politycznej oraz samej historii i historii kultury. W badaniach nad stosunkami międzynarodowymi warto także sięgać do dorobku przedstawicieli innych nauk: nauk o bezpieczeństwie i wojskowości, ekonomii, demografii, socjologii, prawa międzynarodowego, religioznawstwa, a nawet filozofii i teorii cywilizacji. Refleksja nad stosunkami dwustronnymi winna uwzględniać charakter i formę działania państw, która może wpływać z wieloletniej tradycji, urazów bądź sympatii artykułowanych wobec innych państw, a motywowanych np. wspólną historią.

Polska wobec deklaracji niepodległości Litwy.

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy

Punktem wyjścia w badaniach nad strategicznym partnerstwem polsko-litewskim, a zatem relacjami państw sąsiedzkich, winna być analiza stosunku Polski do deklaracji niepodległości Litwy, a następnie procesu budowy prawno-międzynarodowych podstaw dobrych relacji bilateralnych, takich jak traktaty: graniczny i o dobrym sąsiedztwie. Ważnym elementem składowym prowadzącym do powstania strategicznego partnerstwa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską miało być niewątpliwie prawne uregulowanie położenia mniejszości narodowych i zagwarantowanie im należnych w państwach demokratycznych praw i wolności w zakresie politycznym, społecznym, edukacyjnym szeroko rozumianej przestrzeni kulturalnej. Przejawów dobrego sąsiedztwa należy poszukiwać także w koniecznym zapewnieniu przez obie partnerskie strony należytej ochrony nad zabytkami i pomnikami kultury narodowej, miejscami pamięci i martyrologii, obiektami sakralnymi czy też cmentarza-

⁵ Za główne pole zainteresowania polityki wschodniej Polski w ujęciu klasycznym przyjęło się uważać obszar Ukrainy, Litwy i Białorusi, w nieco szerszym – obok tych trzech państw – także okręg kaliningradzki i Mołdawię, a dopiero powiększony o Kaukaz Południowy i Azję Centralną – za obszar polityki wschodniej Polski *sensu largo*. W znacznie szerszym i mającym różnorodne konteksty i implikacje dla polityki wschodniej III RP wymiarze geograficznym wypada zatem traktować Federację Rosyjską, jako całość, która sama z siebie pozostaje obszarem odrębnym i w związku z tym nie można jej postrzegać jako prostego partnera polityki wschodniej Polski, zob. J. Malicki, *Polityka wschodnia – polski plan działania*, [w:] *Polska polityka wschodnia*. Materiały z konferencji zorganizowanej w dniach 28-29 października 2005 r. we Wrocławiu, Wrocław 2005, s. 68. W prezentowanej publikacji autor świadomie zawęża obszar polityki wschodniej Polski do Litwy, Białorusi i Ukrainy, a także przez wzgląd na znaczenie Rosji w polityce międzynarodowej i geostrategicznych interesów Polski również do tego państwa, zob. M. Mróz, *Uwarunkowania historyczne polityki zagranicznej III RP*, [w:] *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*, red. A. Gil i T. Kapuśniak, Lublin-Warszawa 2009, s. 15-33.

⁶ Zasygnalizowane tutaj problemy szeroko zob. *Teoretyczne i metodologiczne wyzwania badań politologicznych w Polsce*, red. A. Antoszewski, A. Dumala, B. Krauz-Mozer, K. Radzik, Lublin 2009.

mi, na których spoczywają wybitni przedstawiciele obu narodów na terytorium obu państw. Niesłuchanie ważnym wyznacznikiem strategicznego partnerstwa powinno być również rozwiązywanie na drodze koncyliacyjnej istniejących jeszcze, a funkcjonujących w świadomości społecznej i przestrzeni medialnej, sporów o przeszłość oraz unikanie narracji prezentującej wyłącznie jedyny słuszny punkt widzenia każdej ze stron. Strategiczne partnerstwo to w konsekwencji daleko idąca koordynacja polityki zagranicznej, kumulatywna wizja przyszłości, zakładająca osiągnięcie ważnych strategicznych celów i konstytuowanie się wspólnych organów decyzyjnych pomiędzy państwami, partnerami strategicznymi.

Stosunki litewsko-polskie po odzyskaniu przez oba państwa niepodległości i suwerenności państwowej na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku okazały się *ab initio* niesłuchanie skomplikowane, a ich zakładnikami była zarówno wspólna, dalsza i nowsza historia, ale także kwestia kondycji mniejszości narodowych i ich aspiracje polityczne, determinując w zasadniczy sposób aktualną politykę, bezpieczeństwo, ekonomię i to w podwójnym wymiarze – wewnętrznym i bilateralnym⁷. Rząd w Wilnie i elity intelektualne oraz polityczne kraju konsekwentnie dostrzegały przez wiele lat w Warszawie, potencjalne źródło zagrożenia swoich najżywościjszych interesów, aniżeli partnera na płaszczyźnie politycznej, czy też w wymiarze gospodarczym. Tylko współpraca w dziedzinie bezpieczeństwa *in praxi* przebiegała dobrze, chociaż Litwa po uzyskaniu członkostwa w sojuszu, wydatkowała znacznie mniej na obronność niż pozostali nowi partnerzy, a jej oczekiwania wobec centrali NATO i samej Warszawy stale rosły.

Zasadniczą jednak przeszkodą na drodze do ustanowienia dobrych relacji polsko-litewskich, zwłaszcza po stronie litewskiej, były przez długie lata narodowe resentymenty i wciąż obecne w litewskiej świadomości wielu Litwinów obawy przed Polską i Polakami, a także odmienne oceny szczególnie najnowszej historii obu narodów i państw. Zasygnalizowana powyżej problematyka jest dobrze znana badaczom i posiada sporą literaturę⁸. Kolejną kwestią, która zaważyła na dzisiejszym kształcie wzajemnych relacji była chwiejna postawa władz polskich wobec deklaracji niepodległości Litwy i związana z nią sprawa postawy Polaków z Wileńszczyzny w obliczu litewskich dążeń irredentystycznych, a w kolejnych latach właśnie kondycja mniejszości polskiej w tym kraju. Wreszcie *last but not least* początki współpracy polsko-litewskiej zasadniczo utrudniał, na ponad stukilometrowej granicy pomiędzy oboma krajami, odziedziczony po czasach sowieckich, brak powszechnie dostępnego przejścia granicznego, uniemożliwiający w poważnym stopniu ruch ludności

⁷ Prezentowana publikacja została napisana w oparciu o fragmenty raportu poświęconego relacjom polsko-litewskim w latach 1991-2019 i ich wpływowi na kondycję Polaków na Litwie. Został on przygotowany w ramach projektu badawczego realizowanego w Zakładzie Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa RP Instytutu Studiów Międzynarodowych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 2018-2019 oraz na podstawie wieloletnich wyjazdów autora na Litwę w związku z jego aktywnością w Oddziale Dolnośląskim „Stowarzyszenia Wspólnota Polska”. Publikacja ukazała się w 2020 roku nakładem oficyny wydawniczej Uniwersytetu Warszawskiego.

⁸ Ostatnio na ten temat zob. K. Buchowski, *Litwomani i polonizatorzy. Mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku*, Białystok 2006.

i współpracę gospodarczą, która poza wycieczkami polskich turystów na Litwę *de facto* nie istniała⁹.

Republika Litewska, ogłaszając na forum Rady Najwyższej Litwy 11 marca 1990 roku akt restytucji niepodległości, rozpoczęła starania na rzecz międzynarodowego uznania odzyskanej suwerenności i przywracania lub nawiązania stosunków dyplomatycznych z państwami oraz organizacjami międzynarodowymi¹⁰. Rezerwa ówczesnych władz polskich na czele z szefem resortu spraw zagranicznych ministrem profesorem Krzysztofem Skubiszewskim wobec niepodległości Litwy, oraz proklamowanie przez Polaków skupionych wokół Związku Polaków na Litwie polskiej autonomii na Wileńszczyźnie, zaważyły poważnie na dalszych relacjach litewsko-polskich¹¹. Niewątpliwie rację ma były wiceminister spraw zagranicznych i euro poseł Paweł Kowal, gdy pisze, iż faktycznie minister Skubiszewski znalazł się w tej kwestii pomiędzy aspiracjami części Polaków na Litwie, by udzielić im politycznego wsparcia w walce o autonomię, a oczekiwaniem większości solidarnościowych elit w sejmie, zdominowanych nieprometejskim podejściem do wschodniej polityki Polski, by jak najmocniej popierać restytuowaną litewską państwowość¹². Widoczną cechą polskiego stanowiska wobec niepodległości Litwy była daleko idąca różnica zdań, a nawet rywalizacja, pomiędzy oficjalną dyplomacją a poglądami polityków solidarnościowych skupionych wokół Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego, a sam minister Krzysztof Skubiszewski zmuszony był prowadzić trudną grę wynikającą z sytuacji Polski, na której terytorium wciąż stacjonowały wojska sowieckie¹³.

⁹ Pierwsze prowizoryczne przejście graniczne powstało po stronie polskiej w Ogrodnikach, a po stronie litewskiej w Łoździejach (Lazdijai).

¹⁰ Głównym animatorem litewskiego ruchu niepodległościowego był powstały w sychłowym okresie ZSRS *Sąjudis*, który początkowo w obliczu zagrożenia sowieckiego współpracował ze Stowarzyszeniem Społeczno-Kulturalnym Polaków na Litwie, przekształconym w 1988 roku w Związek Polaków na Litwie. Zob. nieopublikowana rozprawa doktorska P. Masłowskiego, *Związek Polaków na Litwie w latach 1988-2004 i inne polskie organizacje w Republice Litewskiej*, obroniona w Instytucie Politologii UW. w 2012 roku [tekst w pdf. w posiadaniu autora]. Z publikacji litewskich na ten temat zob. B. Genzelis i A. Rupšytė, red., *Kelias į nepriklausomybę Lietuvos Sąjudis 1988-1991*, Kaunas 2010.

¹¹ Dnia 6 września 1990 roku na drugim zjeździe deputowanych terenowych Rad Samorządów Wileńszczyzny został jednogłośnie proklamowany w ramach Litwy Polski Kraj Narodowo-Terytorialny, obejmujący rejony: wileński, solecznicki i wybrane gminy z trockiego i święciańskiego. Por. Z. Kurcz, *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie. Studium socjologiczne*, Wrocław 2005, s. 130-132; A. Bobryk, *Ruch na rzecz autonomii polskiej na Wileńszczyźnie jako wyraz dążenia Polaków do zachowania tożsamości narodowej*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2003, nr 7, s. 147-168. Zdaniem litewskiego badacza Vladasa Sirutavičiуса ruchu autonomicznego na Wileńszczyźnie nie można określić jako inspirowanego i kierowanego przez Moskwę, chociaż – zdaniem autora – z czasem podzielił się on na skrzydła *warszawskie* i *moskiewskie*, które w odpowiednich stolicach szukały politycznego poparcia dla swoich planów autonomistycznych. Zob. recenzja M. Antonowicza książki Vladasa Sirutavičiуса, *Lietuviai ir Lietuvos lenkai, Lietuva ir Lenkija. 1988-1994 metais*, Lietuvos istorijos institutas, 2017, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2019, t. 78, nr 3, s.164-168. Na ten temat także wspomnienia i refleksje byłego prezydenta Litwy: A. Brazauskas, *Self-determination 1988-1991*, Vilnius 2004.

¹² P. Kowal, *Testament Prometeusza. Źródła polityki wschodniej III Rzeczypospolitej*, Warszawa-Wojnowice 2019, s. 519. W tym miejscu warto przypomnieć, iż liczne państwa demokratyczne, w tym Stany Zjednoczone, odwlekały decyzję w sprawie uznania *de iure* Republiki Litewskiej i nawiązania z nią stosunków dyplomatycznych *sensu largo*.

¹³ Tamże, s. 524-525. Por. A. Towpik, *Budowanie bezpieczeństwa Polski*, [w:] Krzysztof Skubiszewski – *diplomata i mąż stanu*, red. R. Kuźniar, Warszawa 2011, s. 188-193.

Ostatecznie Polska uznała niepodległość Litwy dopiero 26 sierpnia 1991 roku, a 5 września 1991 roku nawiązano, a właściwie z punktu widzenia prawa międzynarodowego *de iure* wznowiono stosunki dyplomatyczne, przerwane 12 września 1939 roku po przekazaniu przez Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich Litwie Wilna i Wileńszczyzny. Pierwszym ważnym problemem, który pojawił się w agendzie wzajemnych relacji po uznaniu przez Polskę niezależności państwowej Litwy była kwestia stanowiska mniejszości polskiej wobec niepodległości kraju i dążenia do stworzenia autonomii- narodowo-terytorialnej w ramach państwa litewskiego. Wraz z zrzeczeniem litewskiej państwowości rząd w Wilnie zaczął skłaniać się ku decyzji o rozwiązaniu polskich rad rejonowych, tłumacząc ją nie jako akt wrogi wobec polskiej mniejszości, ale – jak to ujął prezydent Vytautas Landsbergis – jako sprzeciw wobec ponadnarodowej warstwy politycznej, która pozostawała niechętna litewskiej niepodległości¹⁴.

Polska dyplomacja liczyła bardziej nie na egzekucję praw polskiej mniejszości, ale odwoływała się w swojej argumentacji do standardów europejskich, w których pierwszy ambasador RP na Litwie profesor Jan Widacki wyznaczał znamieną rolę *wielkoduszności*. Przyjęcie przez Warszawę w relacjach z Wilnem zasady, iż *większemu wolno mniej*, zaciążyło na długo na wzajemnych stosunkach. W tydzień po formalnym uznaniu przez Polskę niepodległości Litwy, Rada Najwyższa Republiki Litewskiej 4 września 1991 roku przystąpiła do realizacji od dawna rozważanego planu i rozwiązała rady rejonowe m.in. rejonów wileńskiego, solecznickiego, ignalińskiego. Na rozwiązanie rad rejonowych na obszarach zamieszkałych przez polską większość władze w Warszawie zareagowały powściągliwie. Pomimo postępującego ochłodzenia wzajemnych relacji trwały w latach 1991-1994 sondażowe rozmowy na szczepku ministrów spraw zagranicznych, dotyczące podpisania wspólnej polsko-litewskiej deklaracji, a następnie traktatu o wzajemnych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy¹⁵. Dnia 13 stycznia 1992 roku w Wilnie została podpisana przez ministrów spraw zagranicznych obu krajów Krzysztofa Skubiszewskiego i Algirdasa Sudargasa *Deklaracja o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy między Republiką Litewską a Rzeczpospolitą Polską* oraz konwencja konsularna¹⁶. Polscy dyplomaci musieli sobie zdawać sprawę z tego, iż podpisana deklaracja nie jest umową międzynarodową *sui generis*, a zatem nie zawiera ona obowiązujących norm prawnych, a jedynie zapewnienia o wzajemnych dążeniach i intencjach. A to w konsekwencji – jak przyznawał sam były ambasador RP w Wilnie Jan Widacki – prowadziło do tego, że trzeba było cierpliwie przekonywać Litwinów, aby postępowali na szczepku centralnym lub lokalnym zgodnie z literą i duchem deklaracji¹⁷.

¹⁴ Z. Kurcz *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie...*, s. 154-155. Zob. także z innej perspektywy K. Buchowski, *Polityka zagraniczna Litwy. Główne kierunki i uwarunkowania*, Białystok 2013.

¹⁵ P. Cieplak, *Stosunki polsko-litewskie*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1992, s. 163; K. Sidorkiewicz, *Kształtowanie instytucjonalnych stosunków polsko-litewskich w latach 1996-1998: partnerstwo strategiczne*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2012, nr 3, s. 223-241.

¹⁶ *Konwencja konsularna między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską sporządzona w Wilnie w dniu 13 stycznia 1992 r.*, Dz. U. 1994, nr 30, poz. 108.

¹⁷ J. Widacki, *Litwo ojczyzno nie moja*, Kraków 2005-2008, s. 119. Przykładowo żądano uchylenia za-

Pomimo niesprzyjającej atmosfery po długich negocjacjach 26 kwietnia 1994 roku w Wilnie podczas spotkania prezydentów Lecha Wałęsy i Algirdasa Brazauskasa podpisano *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy*¹⁸. Analizując zapisy traktatowe można odnieść nieodparte wrażenie, iż litewscy negocjatorzy odnieśli niewątpliwy sukces, a polska dyplomacja poprzez wieloznaczną i mało precyzyjną stylizację kilku kluczowych artykułów traktatu pozbawiła stronę polską *modus operandi* w zakresie egzekwowania przyjętych przez Litwę zobowiązań w sprawie ochrony praw mniejszości polskiej w Republice Litewskiej. Tak więc rokowania polsko-litewskie okazały się najtrudniejsze dla polskiej dyplomacji na tle innych, także skomplikowanych negocjacji prowadzonych z sąsiadami na Wschodzie, Ukrainą i Republiką Białorusi. Z punktu widzenia relacji bilateralnych podpisanie traktatu stanowiło ważną cezurę we wzajemnych stosunkach, oznaczało zarówno stabilizację na poziomie instytucjonalnym, jak i zapowiedź regulowania wielu kwestii w duchu dobrosąsiedzkim, opartym na partnerstwie i wzajemnie korzystnej współpracy.

Nowa era, której sztandarem miało być deklaratywne strategiczne partnerstwo Polski i Litwy, nie została jednak wypełniona treścią, chociaż z punktu widzenia najnowszej historii obu państw relacje polsko-litewskie osiągnęły stabilny poziom. W październiku 1994 roku układ ratyfikowały parlamenty Polski i Litwy, a w lutym 1995 roku litewski prezydent przyjechał do Polski z oficjalną wizytą, podczas której obie strony zapowiedziały konieczność zacieśniania stosunków. Kolejnym krokiem na drodze do dobrosąsiedzkiej współpracy było podpisanie 5 marca 1995 roku umowy o granicy państwowej¹⁹ oraz w czasie wizyty premiera Józefa Oleksego na Litwie 15-16 września 1995 roku kolejnej umowy tym razem o współpracy transgranicznej. Tym samym Litwa była ostatnim z sąsiadów, z którym Polska zawarła traktat o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy i uregulowała kwestie graniczne.

Polska i Litwa na drodze do członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej

U podstaw polepszenia wzajemnych relacji leży zabiegi obu państw, zmierzające do uzyskania członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim i Unii Europejskiej, ale rząd w Warszawie ku rozczarowaniu Polaków na Litwie nie wprowadził do agendy wzajemnych rozmów i konsultacji przedakcesyjnych problemów polskiej mniejszości²⁰. Wzrastająca temperatura stosunków bilateralnych na szczeblu międzypaństwo-

kazu, aby zamiast Wilno pisać Vilnius, a zamiast Kowno – Kaunas, zamiast „Kurier Wileński” – „Kurier Wilniuski” itp.

¹⁸ *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy*, Dz. U. z 20 lutego 1995 r., nr 15, poz. 71. Parafowanie traktatu miało miejsce 18 marca 1994 roku w Warszawie przez ministrów spraw zagranicznych Andrzeja Olechowskiego i Povilasa Gylysa.

¹⁹ *Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o wspólnej granicy państwowej, stosunkach prawnych na niej obowiązujących oraz współpracy i wzajemnej pomocy w sprawach granicznych, sporządzona w Wilnie dnia 5 marca 1996 r.*, Dz. U. 1996, nr 22, poz. 199. Do umowy dodano protokół odnoszący się do podstawy prawnej granicy polsko-litewskiej.

²⁰ J. Sienkiewicz, *Wileńszczyzna współczesna – między mitem a rzeczywistością*, [w:] *Życie społeczne Polaków na Wschodzie. Wybrane zagadnienia*, red. A. Bobryk, Siedlce 2008, s. 212-213. Por. J. Sienkie-

wym i ich postępująca instytucjonalizacja, a nawet intensyfikacja współpracy na linii Wilno-Warszawa, nie miały żadnego przełożenia na politykę władz litewskich wobec mniejszości polskiej. Z drugiej jednak strony po podpisaniu traktatu polsko-litewskiego stopniowo powstały struktury współdziałania na różnych szczeblach władzy ustawodawczej i wykonawczej, m.in. parlamentarzyści utworzyli Polsko-Litewskie Zgromadzenie Parlamentarne, prezydenci państw powołali Komitet Konsultacyjny Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej, a współpracę rządową koordynowała Rada do spraw Współpracy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej. Powołano także wspólne Forum Samorządu Terytorialnego. Utworzono jednocześnie struktury współpracy transgranicznej i powstała Polsko-Litewska Komisja do spraw Współpracy Transgranicznej: Euroregion „Niemen” i Euroregion „Bałtyk”. Zapoczątkowano współpracę wojskową, rozwinęto kontakty gospodarcze, powstała m.in. Polsko-Litewska Izba Gospodarcza. Porozumienia obejmowały sprawy celne, graniczne, wymiany osób, kwestie edukacji i kultury oraz wiele innych²¹.

Pozytywnie rozwijające się relacje polsko-litewskie w latach 90. XX wieku i na progu nowego stulecia w dobie rządów w Polsce koalicji Sojuszu Lewicy Demokratycznej – Polskiego Stronnictwa Ludowego w latach 1993-1996²² oraz Akcji Wyborczej Solidarność – Unii Wolności w latach 1997-2001, określano w mediach najlepszymi w historii obu państw. O dobrym klimacie w relacjach bilateralnych miały świadczyć cykliczne wizyty w Polsce i na Litwie prezydentów, premierów i szefów MSZ obu państw. Ambasador Jan Widacki pisał po latach, iż liczba wizyt na wysokim i najwyższym szczeblu jest zawrotna, niestety proporcjonalna do tej liczby jest też liczba pustych deklaracji i niezrealizowanych pomysłów²³. Pozytywne impulsy w relacjach Polski z Litwą wniosła ze sobą prezydentura Aleksandra Kwaśniewskiego, a na swoisty paradoks zakrawał fakt, iż postkomunista Kwaśniewski, w okresie swoich dwóch kadencji prezydenckich, stał się głównym animatorem i do pewnego stopnia także realizatorem neopiłsudczykowski wizji politycznych środowiska paryskiej „Kultury”. Ośrodek prezydencki, konsekwentnie realizując scenariusz euroatlantycki, dążył jednocześnie do tego, aby wschodnia granica Polski nie stała się granicą, oddzielającą bezpieczny obszar chroniony przez parasol NATO od pozostawionych poza nawiasem europejskim sąsiadów także Litwy. W ramach nowej polityki wschodniej w dniach 5-6 marca 1996 roku prezydent Aleksander Kwaśniewski odbył oficjalną wizytę na Litwie, której kulminacyjnym punktem było podpisanie wspólnej deklaracji

wicz, *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej*, Toruń 2006.

²¹ K. Sidorkiewicz, *Kształtowanie instytucjonalnych stosunków...*, s. 241.

²² W sierpniu 1997 r. powołano Radę do spraw Współpracy między Rządami Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej. Nastąpiło to w trakcie wizyty premiera Gediminas Vagnoriusa w Polsce, w czasie której podpisano Wspólną Deklarację premierów. Pierwsze posiedzenie rady odbyło się 14-15 września 1997 r. w czasie pobytu premiera Włodzimierza Cimoszewicza w Wilnie. Rada miała mieć charakter konsultacyjno-doradczy. Wiosną 1998 r. utworzono wspólne komisje do spraw polityki zagranicznej i polityki bezpieczeństwa, gospodarki, oświaty, kultury i nauki, dziedzictwa kulturowego i mniejszości narodowych.

²³ J. Widacki, *Litwo ojczyzno nie moja...*, s. 134.

cji o intensyfikacji współpracy między Polską i Litwą²⁴. W dokumencie wskazywano na rozwijanie wzajemnych stosunków, dalsze poszerzanie bazy traktatowej, intensyfikację współpracy gospodarczej, rozwój współpracy służb celnych, granicznych i współpracy transgranicznej oraz kontynuowanie współpracy w sprawach wojskowych. Sporo miejsca w deklaracji polsko-litewskiej zajęły kwestie współdziałania obu państw na forum organizacji międzynarodowych, takich jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Rada Europy, Rada Państw Morza Bałtyckiego, czy też wzajemne wsparcie w procesie integracji europejskiej, a także współpraca w ramach programu Partnerstwa dla Pokoju²⁵. W trakcie wizyty ministrowie spraw zagranicznych Dariusz Rosati i Povilas Gylys zawarli rutynowe porozumienie o współpracy między ministerstwami, w którym Polska i Litwa zobowiązały się do przeprowadzania konsultacji w celu omawiania stosunków dwustronnych oraz spraw międzynarodowych interesujących obie strony. Porozumienie miało przede wszystkim na celu koordynację wysiłków Polski i Litwy, zmierzających do integracji ze strukturami euroatlantyckimi. Szefowie dyplomacji ustalili, iż konsultacje będą się odbywać przynajmniej dwa razy w roku w Warszawie i Wilnie lub podczas spotkań międzynarodowych. Podobnie jak w deklaracji o intensyfikacji współpracy między Polską i Litwą, w porozumieniu ministerialnym zostały sprecyzowane obszary konsultacji, m.in. problematyka działalności organizacji międzynarodowych, kwestie dotyczące rozwoju współpracy politycznej, ekonomicznej, naukowo-technicznej, kulturalnej, naukowej, oświatowej, zdrowia, ekologii, problemy praw człowieka, a szczególnie praw mniejszości narodowych²⁶.

Wysoką temperaturę relacji litewsko-polskich w przededniu akcesji do NATO potwierdzać się zdawały niemal cykliczne spotkania na wysokim szczeblu, które były odbierane przez stronę litewską jako bezwarunkowe poparcie dla starań Wilna w sprawie akcesji do struktur euroatlantyckich. Przystąpienie obu państw do NATO i UE nie okazało się panaceum na problemy Polaków na Litwie, a kolejne rządy w Warszawie wykazywały nadal zadziwiającą nieskuteczność w rozwiązywaniu kwestii spornych we wzajemnych relacjach, szczególnie dyskryminacji mniejszości polskiej na Litwie. W odróżnieniu od problematyki kondycji Polaków na Wileńszczyźnie, relacje polsko-litewskie na płaszczyźnie bilateralnej i multilateralnej w czasie rządów kolejnych koalicji rządowych w Polsce i na Litwie rozwijały się dobrze, a oba państwa często przyjmowały podobne stanowisko i wzajemnie się wspierały. Potwierdzeniem tego może być chociażby fakt podjęcia wspólnych wysiłków w celu przeprowadzenia mediacji w czasie trwania w 2004 roku *pomarańczowej rewolucji* na Ukrainie i *rewolucji róż* w Gruzji, poparcia Litwy dla polskiego stanowiska w sprawie rosyjskiego embargo nałożonego na polskie mięso i związane z tym zgłoszenia weta przez rząd polski, a następnie także litewski w kwestii nowej umowy Unia Europejska – Federacja Rosyj-

²⁴ *Wspólna Deklaracja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Prezydenta Republiki Litewskiej w sprawie intensyfikacji współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską, Wilno, 5 marca 1996 r.*, „Zbiór Dokumentów” 1996, nr 1 (styczeń-marzec), s. 32-35.

²⁵ K. Sidorkiewicz, *Kształtowanie instytucjonalnych stosunków ...*, s. 226.

²⁶ Na ten temat szeroko E. Kuzborska, *Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie*, Warszawa 2012.

ska, czy sformułowania wspólnego oświadczenia prezydentów obu państw w kwestii rozwiązania parlamentu na Ukrainie. Z chwilą akcesji Litwy do Unii Europejskiej, stojące dotychczas na wysokim poziomie relacje polsko-litewskie zaczęły ulegać wyraźnemu ochłodzeniu, ponieważ władzom w Wilnie nie było już potrzebne poparcie Warszawy, z drugiej zaś strony sukcesy wyborcze Akcji Wyborczej Polaków na Litwie obudziły litewską czujność²⁷. Na tle całokształtu stosunków polsko-litewskich można postawić tezę, iż najlepiej współpraca pomiędzy Warszawą i Wilnem rozwijała się na płaszczyźnie wojskowej i szeroko rozumianego bezpieczeństwa w regionie²⁸. Jej natężenie przypadło na okres po aneksji przez Federację Rosyjską Krymu i Sewastopola, a szczególnie po pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku.

Zakończenie

Dokonując charakterystyki strategicznego partnerstwa polsko-litewskiego funkcjonującego na przełomie XX/XXI wieku, trudno pokusić się o jego jednoznaczną ocenę. Wielu ekspertów pisało o nim jako o deklaratywnym, pozornym, zawartym z przesłanek taktycznych przez stronę litewską i – co istotne z punktu widzenia kondycji mniejszości polskiej na Litwie – nieprzynoszącym spełnienia postulatów Polaków w Republice Litewskiej w zakresie pisowni nazwisk czy dwujęzycznych tablic z nazwami topograficznymi. Z perspektywy Warszawy partnerstwo z Wilnem przyniosło Polsce pewne doraźne korzyści polityczne, zwiększyło siłę jej oddziaływania na środowisko międzynarodowe i nie pogorszyło kondycji Polaków na Litwie, a takie obawy jeszcze niedawno wydawały się całkiem uzasadnione. Niemniej jednak, intensywność i deklaratywność relacji polsko-litewskich tamtej dekady, przy prawie zupełnym braku efektywności w zakresie starań polskiej dyplomacji skierowanych na rozwiązanie problemów Polaków w Republice Litewskiej, stanowiła immanentną cechę wzajemnych kontaktów. Stworzeniu na drodze traktatowej organów i mechanizmów pozwalających *de iure* wcielić w życie prawa mniejszości narodowych na Litwie, w tym także polskiej, nie towarzyszyła praktyka administracyjna stosowana przez władze litewskie, uniemożliwiająca ich realizację. *Modus operandi* przyjęte w tej kwestii przez stronę litewską okazało się nad wyraz konsekwentne i skuteczne. Rząd

²⁷ Od 1995 roku AWPL sprawuje samodzielnie władzę w rejonach wileńskim i sołecznickim. W radzie m. Wilna AWPL była w latach 2007–2009 w koalicji z Litewską Partią Socjaldemokratyczną i partią Porządek i Sprawiedliwość. We władzach miasta społeczność polską reprezentował wówczas zastępca mera Wilna Artur Ludkowski, a w latach 2010–2015 zastępcą mera z ramienia AWPL był Jarosław Kamiński. Od 2014 roku Maria Pucz była wicemerem rejonu trockiego, a od 2017 roku Edyta Tamošiūnaitė zastępcą mera Wilna. Szeroko na temat politycznej emanacji Polaków na Litwie zob. P. Sobik, *Akcja Wyborcza Polaków na Litwie w systemie politycznym Republiki Litewskiej*, Wojnowice 2017. Por. A. Bobryk, *Spółeczne znaczenie funkcjonowania polskich ugrupowań politycznych w Republice Litewskiej 1989–2013*, Siedlce 2013, a zwłaszcza K. Sidorkiewicz, *Między demokracją a buntem. Działalność polityczna i samorządowa Polaków w Republice Litewskiej (1988–2011)*, Elbląg 2011. Rzecz charakterystyczna AWPL tradycyjnie uzyskuje lepsze wyniki w wyborach samorządowych niż ogólnolitewskich, co wiąże się z przekraczaniem progu wyborczego w danych rejonach, a zapewne także z lepszym dopasowaniem programu wyborczego do specyfiki rejonu; zob. P. Sobik, dz. cyt., s. 446.

²⁸ Jednym z przejawów współpracy Warszawy z Wilnem jest udział Polski w *Baltic Air Policing*. Zob. A. Drzewicki, *Zaangażowanie sił zbrojnych RP w realizację misji Air Policing NATO*, „Racja Stanu. Studia i materiały. Bezpieczeństwo” 2009, t. 6, nr 2, s. 159–175.

w Wilnie i organy administracji terenowej przez kolejne dekady uchylały się od spełnienia postulatów polskiej mniejszości narodowej, pomimo deklarowanego przez Litwę *pro foro externo* partnerstwa strategicznego z Rzeczpospolitą Polską. Częściowe wyjście naprzeciw oczekiwaniom Polaków na Litwie przyniosła dopiero ze sobą uchwalona przez sejmąs w maju 2022 roku ustawa o pisowni nazwisk nielitewskich w litewskich dokumentach tożsamości, a zwłaszcza przyjęta w listopadzie 2024 roku ustawa o mniejszościach narodowych. Wśród nadal nierozwiązanych problemów pozostała, szczególnie ważna, a zarazem bolesna dla Polaków na Litwie, kwestia zwrotu ziemi, zwłaszcza na Wileńszczyźnie i w samym Wilnie. Pewne nadzieje w sprawie dalszej realizacji postulatów Polaków na Litwie oraz w kwestii rozwoju strategicznego partnerstwa pomiędzy Warszawą a Wilnem, przyniosła ze sobą zmiana sytuacji politycznej na Litwie i dojście do władzy, w wyniku wyborów w październiku 2024 roku centrolewicowej koalicji pod przywództwem lidera socjaldemokracji Gintautasa Paluckasa. Nowy premier Litwy zadeklarował, iż jednym z filarów polityki zagranicznej rządu będzie wzmocnienie partnerstwa strategicznego, współpracy gospodarczej i kulturalnej z Polską, a także rozwiązanie utrzymujących się nadal problemów mniejszości polskiej.

BIBLIOGRAFIA - REFERENCES

Printed sources:

- Konwencja konsularna między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską sporządzona w Wilnie w dniu 13 stycznia 1992 r.*, Dz. U. 1994, nr 30, poz. 108.
- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy*, Dz. U. z 20 lutego 1995 r., nr 15, poz. 71.
- Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską o wspólnej granicy państwowej, stosunkach prawnych na niej obowiązujących oraz współpracy i wzajemnej pomocy w sprawach granicznych*, sporządzona w Wilnie dnia 5 marca 1996 r., Dz. U. 1996, nr 22, poz. 199.
- Wspólna Deklaracja Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Prezydenta Republiki Litewskiej w sprawie intensyfikacji współpracy między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską*, Wilno, 5 marca 1996 r., „Zbiór Dokumentów” 1996, nr 1 (styczeń-marzec).

Studies:

- Bałon K., *Co to jest partnerstwo strategiczne?*, „Biuletyn PISM” 2001, nr 34.
- Bobryk A., *Ruch na rzecz autonomii polskiej na Wileńszczyźnie jako wyraz dążenia Polaków do zachowania tożsamości narodowej*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2003, z. 7.
- Bobryk A., *Spoleczne znaczenie funkcjonowania polskich ugrupowań politycznych w Republice Litewskiej 1989- 2013*, Siedlce 2013.
- Brazauskas A., *Self-determination 1988-1991*, Vilnius 2004.
- Buchowski K., *Litwomani i polonizatorzy. Mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku*, Białystok 2006.
- Buchowski K., *Polityka zagraniczna Litwy. Główne kierunki i uwarunkowania*, Białystok 2013.
- Cieplak P., *Stosunki polsko-litewskie*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1992.
- Drzewicki A., *Zaangażowanie sił zbrojnych RP w realizację misji Air Policing NATO*, „Racja Stanu. Studia i materiały. Bezpieczeństwo” 2009, t. 6, nr 2.

- Hyndle-Hussein J., *Litwa: nowa ustawa o mniejszościach narodowych*, „Analizy OSW”, 11.08.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-11-08/litwa-nowa-ustawa-o-mniejszościach-narodowych> [10.12.2025].
- Kowal P., *Testament Prometeusza. Źródła polityki wschodniej III Rzeczypospolitej*, Warszawa-Wojnowice 2019.
- Kurcz Z., *Mniejszość polska na Wileńszczyźnie. Studium socjologiczne*, Wrocław 2005.
- Kuzborska E., *Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie*, Warszawa 2012.
- Lietuvos Sąjūdis 1988-1991. Kelias į nepriklausomybę*, red. B. Genzelis, B. i Rupšytė, A., Kaunas 2010.
- Malicki J., *Polityka wschodnia – polski plan działania*, [w:] *Polityka wschodnia. Materiały z konferencji zorganizowanej w dniach 28-29 października 2005 r. we Wrocławiu*, Wrocław 2005.
- Masłowski P., *Związek Polaków na Litwie w latach 1988-2004 i inne polskie organizacje w Republice Litewskiej*. Nieopublikowana rozprawa doktorska obroniona w Instytucie Politologii UW. w 2012 roku [tekst w pdf. w posiadaniu autora].
- Mróz M., *Uwarunkowania historyczne polityki zagranicznej III RP*, [w:] *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*, red. A. Gil i T. Kapuśniak, Lublin-Warszawa 2009.
- Mróz M., *Wybrane aspekty relacji polsko-litewskich w latach 1991-2019 i ich wpływ na kondycję mniejszości polskiej w Republice Litewskiej*, Raport, Warszawa 2020.
- Polityka zagraniczna. Aktorzy, potencjały, strategie*, red. T. Łoś-Nowak, Warszawa 2011.
- Sidorkiewicz K., *Kształtowanie instytucjonalnych stosunków polsko-litewskich w latach 1996-1998: partnerstwo strategiczne*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2012, nr 3.
- Sidorkiewicz K., *Między demokracją a buntem. Działalność polityczna i samorządowa Polaków w Republice Litewskiej (1988-2011)*, Elbląg 2011.
- Sienkiewicz J., *Odrodzenie narodowe Polaków w Republice Litewskiej*, Toruń 2006.
- Sienkiewicz J., *Wileńszczyzna współczesna – między mitem a rzeczywistością*, [w:] *Życie społeczne Polaków na Wschodzie. Wybrane zagadnienia*, red. A. Bobryk, Siedlce 2008.
- Antonowicz M. recenzja: Sirutavičius V., *Lietuviai ir Lietuvos lenkai, Lietuva ir Lenkija. 1988-1994 metais, Lietuvos istorijos institutas*, 2017, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2019, nr 3.
- Sobik P., *Akcja Wyborcza Polaków na Litwie w systemie politycznym Republiki Litewskiej*, Wojnowice 2017.
- Stemplowski R., *Następny krok w strategicznym partnerstwie litewsko-polskim?*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, nr 2.
- Teoretyczne i metodologiczne wyzwania badań politologicznych w Polsce*, red. A. Antoszewski A. Du-mała, B. Krauz-Mozer, K. Radzik, Lublin 2009.
- Towpik A., *Budowanie bezpieczeństwa Polski*, [w:] *Krzysztof Skubiszewski – dyplomata i mąż stanu*, red. R. Kuźniar., Warszawa 2011.
- Widacki J., *Litwo ojczyzno nie moja*, Kraków 2008.

